

*Т.О. КІЗИМА,
д. е. н., доцент,*

Тернопільський національний економічний університет

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ

Проаналізовано основні тенденції розвитку фінансів домогосподарств в Україні та країнах близького і далекого зарубіжжя: Російській Федерації, Німеччині, країнах Південної Африки. Виокремлено спільні риси та характерні особливості формування доходів і витрат вітчизняних домогосподарств та домогосподарств зарубіжних країн. Запропоновано основні напрями розвитку фінансів домогосподарств в сучасних умовах.

Ключові слова: домогосподарство, фінанси домогосподарств, доходи домогосподарств, витрати домогосподарств, фінансова грамотність

Проанализированы основные тенденции развития финансов домохозяйств в Украине и странах ближнего и дальнего зарубежья: Российской Федерации, Германии, странах Южной Африки. Выделены общие черты и характерные особенности формирования доходов и расходов отечественных домохозяйств и домохозяйств зарубежных стран. Предложены основные направления развития финансов домохозяйств в современных условиях.

Ключевые слова: домохозяйство, финансы домохозяйств, доходы домохозяйств, расходы домохозяйств, финансовая грамотность

The basic trends in development of household finance in Ukraine and the countries of near and far abroad: Russia, Germany, South Africa are analyzed. The similarities and characteristics of income and expenditure of domestic households and households abroad are singled out. The basic directions of development of household finance in today's are proposed.

Keywords: household, household finance, household incomes, household expenditures, financial literacy

Постановка проблеми. Сучасний перебіг трансформаційних процесів в Україні спонукає до перегляду ряду важливих теоретичних положень вітчизняної фінансової науки, які сьогодні, на жаль, не знаходять повного і адекватного відображення в сучасній економічній літературі, що обумовлює необхідність

удосконалення методології дослідження фінансових явищ і вироблення на цій основі загальних принципів побудови фінансових відносин між різними суб'єктами.

Незважаючи на те, що термін «фінанси домогосподарств» набуває все більшого поширення у вітчизняній фінансовій науці, роль цієї важливої сфери у фінансовій системі України та житті населення усвідомлюється поки що недостатньо чітко і вимагає певного уточнення. Це актуалізує дослідження основних тенденцій та виокремлення найважливіших пріоритетів розвитку фінансів домогосподарств у сучасних умовах і створює передумови для подальших наукових розвідок у цій сфері.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Проблеми, пов'язані з формуванням та розвитком фінансів домогосподарств, стали об'єктом наукових досліджень вітчизняних учених-економістів: Ю. Воробйова, В. Ворошило, Г. Коцюрубенко, О. Чорної. Вивчення окремих аспектів фінансової поведінки населення знайшло своє відображення у публікаціях Т. Єфременко, В. Леонова, З. Скринник; проблемам формування і активного використання заощаджень домогосподарств присвятили наукові доробки М. Алексеєнко, О. Ватаманюк, З. Васильченко, О. Васюренко, В. Марцин, М. Меламед, А. Мороз, С. Панчишин, М. Савлук; оподаткування доходів фізичних осіб є об'єктом дослідження В. Андрущенко, В. Вишневського, А. Крисоватого, І. Луніної, А. Соколовської, Н. Федірко, В. Федосова, К. Швабія; проблематика соціального захисту українських громадян розглянута у працях І. Гнибіденко, С. Мельник, О. Новікової, С. Сіденко, М. Шавариної, Н. Шаманської, С. Юрія; найважливіші проблеми формування та диференціації доходів громадян висвітлені О. Біттером, З. Ватаманюком, А. Гвелесіані, К. Губіним, В. Новіковим, С. Панчишином, Н. Холодом; перспективи розвитку середнього класу в Україні аналізували Л. Антошкіна, І. Бондар, Є. Головаха, О. Куценко, Т. Тресвятська, О. Якуба; проблемами подолання бідності серед наших співвітчизників переймаються Е. Лібанова, О. Поплавська, У. Садова, Л. Черенько, В. Шишкін. Проте, беззаперечно визнаючи фундаментальний вклад зазначених учених у розвиток економічної науки, констатуємо, що сфера фінансів домашніх господарств в Україні потребує комплексних та ґрунтовних досліджень.

Мета статті. Метою статті є дослідження основних тенденцій та визначення найважливіших пріоритетів розвитку фінансів домогосподарств в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняні домогосподарства, будучи одним із найважливіших інституційних секторів національної економічної системи, сьогодні стають дедалі вагомішими суб'єктами фінансових відносин, взаємодіючи з державою, підприємствами і організаціями, а також інституціями фінансового ринку.

Взаємозв'язок фінансів домогосподарств з державними фінансами проявляється, перш за все, у сплаті податків фізичними особами до бюджету та державних цільових фондів, а також у формі грошових виплат (пенсії, соціальні допомоги, фінансування послуг і пільг), що здійснюються з бюджету та відповідних фондів. Взаємозв'язок фінансів суб'єктів господарювання і домогосподарств реалізується, передусім, через виплату підприємствами, установами, організаціями своїм працівникам різноманітних допомог, доходів від підприємницької діяльності, доходів від власності тощо. Кредитні установи можуть забезпечувати домогосподарства кредитними ресурсами, а також виплачувати проценти за користування тимчасово вільними коштами населення. Вплив фінансів домогосподарств на страхування в сучасних умовах вітчизняної економіки, на жаль, характеризується великою питомою вагою обов'язкового страхування і надзвичайно малою часткою добровільного страхування, а також низьким рівнем страхових премій і відшкодувань у бюджетах сімей.

За своєю сутністю фінанси домогосподарств є сукупністю матеріалізованих у грошових потоках економічних відносин таких господарств з приводу формування, розподілу і використання фондів грошових коштів з метою задоволення матеріальних та духовних потреб своїх членів.

Фінанси домогосподарств як явище відображають внутрішні і зовнішні грошові потоки, які характеризують фінансовий потенціал домашніх господарств та ступінь їх фінансової стійкості. Важливою умовою успішного господарювання домашніх господарств є синхронізація, тобто узгодженість у часі, вхідних та вихідних грошових потоків, що забезпечує загальну платоспроможність домогосподарств та належне виконання ними своїх зобов'язань.

За змістом фінанси домогосподарств відображають кінцеву мету розподільних і перерозподільних процесів, у які залучені домашні господарства – формування і використання відповідних фондів грошових коштів (передусім, фондів споживання і заощадження).

Фінанси домогосподарств за формою – основні елементи, які характеризують рух грошових фондів домашніх господарств. У найзагальнішому вигляді – це доходи і витрати як матеріальне вираження фінансових відносин домогосподарств з іншими суб'єктами економічної діяльності.

Відтак детальніше зупинимося на аналізі саме цих двох основних форм фінансових відносин (доходи і витрати) з метою здійснення порівняльної

характеристики розвитку фінансів домогосподарств в Україні та інших державах світу.

З позиції мікроекономічного підходу доходи домогосподарств є сукупністю надходжень упродовж певного періоду часу з усіх можливих джерел як у грошовій, так і негрошовій формах, які збільшують активи домашнього господарства і можуть бути спожиті ним без зменшення реальної вартості його майна.

Структуру і динаміку доходів населення України подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Структура доходів населення в Україні у 2009-2012 роках *

Доходи	2009 рік		2010 рік		2011 рік		2012 рік	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Заробітна плата	376088	41,89	459153	41,70	521066	41,65	593213	42,15
Прибуток та змішаний дохід	131288	14,62	161214	14,64	198512	15,87	212420	15,09
Доходи від власності (одержані)	34868	3,88	56958	5,17	68059	5,44	74620	5,30
Соціальні допомоги та інші поточні трансферти	355425	39,59	423690	38,48	463368	37,04	526944	37,45
Всього	897669	100	1101015	100	1251005	100	1407197	100

* Розраховано на основі джерел [1-4]

Дані таблиці 1 свідчать про те, що доходи вітчизняних домогосподарств упродовж останніх років поступово зростають. При цьому оплата праці займає найбільшу частку в структурі загальних доходів (42,15% у 2012 році), а доходи від власності – найменшу (лише 5,30% у 2012 році). Питома вага прибутку та змішаного доходу підприємців коливається в межах 15%. Традиційно великою у структурі доходів домогосподарств залишається частка соціальних допомог та інших поточних трансфертів (37-39%), хоча порівняно з 2009 роком вона дещо зменшилася.

Якщо ж аналізувати структуру сукупних ресурсів домогосподарств в Україні, отриману на основі обстеження умов життя цих господарств, то вона має такий вигляд (табл. 2):

Таблиця 2

Структура сукупних ресурсів домогосподарств України у 2009-2012 рр., %*

Показник	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Грошові доходи	88,5	90,1	89,9	91,6

у тому числі:				
- оплата праці	47,9	47,9	49,3	50,9
- доходи від підприємницької діяльності і само зайнятості	5,1	6,2	4,6	4,1
- доходи від продажу сільськогосподарської продукції	2,9	3,4	3,2	2,9
- соціальні трансферти, надані готівкою	26,0	25,9	25,5	27,1
- грошова допомога від родичів та інші грошові доходи	6,6	6,7	7,3	6,6
<i>Вартість спожитої продукції від особистого підсобного господарства</i>	4,6	4,8	4,5	3,6
<i>Пільги та субсидії безготівкові</i>	1,2	1,0	1,1	1,0
<i>Інші надходження</i>	5,7	4,1	4,5	3,8
Сукупні ресурси	100,0	100,0	100,0	100,0

*Складено за матеріалами джерела [5]

Дані Державної служби статистики України свідчать про те, що в структурі сукупних ресурсів домогосподарств упродовж останніх років зростає частка грошових доходів загалом (з 88,5% у 2009 році до 91,6% у 2012 році) і оплати праці зокрема (з 47,9% у 2009 році до 50,9% у 2012 році), що можна вважати позитивною тенденцією. Однак за аналізований період знизилася питома вага доходів від підприємницької діяльності і самозайнятості (з 5,1% у 2009 році до 4,1% у 2012 році), що свідчить про не надто сприятливий бізнес-клімат в нашій державі.

Аналізуючи зарубіжний досвід формування доходів домогосподарств, можна виокремити певні особливості для кожної країни, виділивши найбільш важливі групи доходів, властиві усім типам домогосподарств.

Так, структура доходів домогосподарств в Російській Федерації включає такі основні складові (рис. 1): оплата праці та всі види премій (61%), трансферти держави (26%), доходи від самостійної індивідуальної зайнятості, продажу продукції особистого підсобного господарства (5%), доходи від підприємницької діяльності (3%), безоплатна допомога родичів (2%), доходи від здачі в оренду житла (3%), відсотки за вкладками і цінними паперами (3%).

Аналізуючи вищенаведені дані, можемо стверджувати про те, що, зважаючи на значну частку соціальних трансфертів у структурі доходів українських і російських домогосподарств, населення пострадянських країн все ще залишається

патерналістськи налаштованим, покладаючи великі сподівання у процесі формування власного добробуту на державу.

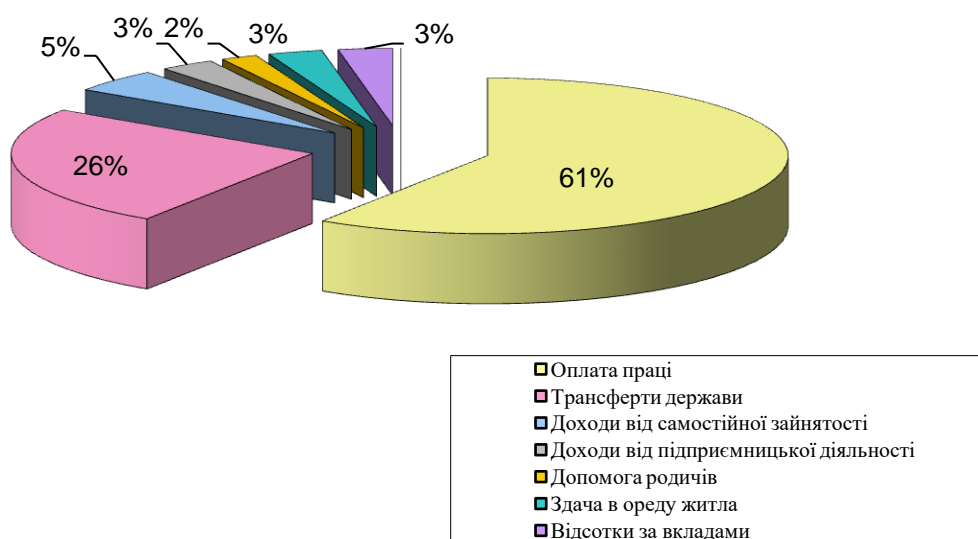

Рис. 1. Структура доходів домогосподарств у Російській Федерації у 2010 році*

*Складено на основі джерела [6]

У розвинених країнах Заходу значну роль у формуванні бюджетів сімей також відіграє держава. Так, у Німеччині (рис. 2) до доходів домогосподарств у середньому кожен четвертий євро надходить у вигляді соціальних трансфертів і безкоштовних послуг від держави. Однак, надаючи вагому соціальну підтримку громадянам, держава водночас вилучає і значну частку доходів громадян у вигляді прибуткового та інших особистих податків.

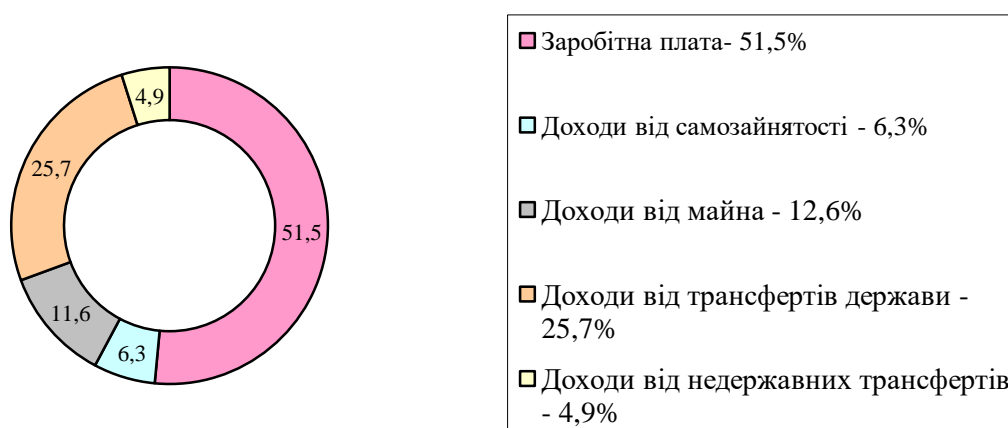

Рис. 2. Структура доходів домогосподарств Німеччини у 2010 році*

*Складено на основі джерела [6]

Певна специфіка формування доходів домогосподарств характерна і для африканських країн. Скажімо, у країнах Південної Африки найбільшу частку річного

доходу домогосподарств складає заробітна плата (близько 73%), а пенсії, соціальні виплати та допомоги становлять біля 5% сукупних доходів домогосподарств. Доходи від здачі в оренду житла займають 16,4%, інші доходи – 6,1% (рис. 3). Проте необхідно зазначити, що в цих країнах окремо виділяють домогосподарства, які очолюють чоловіки та жінки. Так, у доходах сімей, очолюваних жінками, пенсії та соціальні допомоги становлять 10,9%, тоді як в доходах домогосподарств, очолюваних чоловіками, цей показник значно менший – 3,9%. Частка оплати праці в доходах домогосподарств, які очолюють чоловіки, складає 75,7%, в той час як у доходах домогосподарств, які очолюють жінки, - лише 62,8% [7].

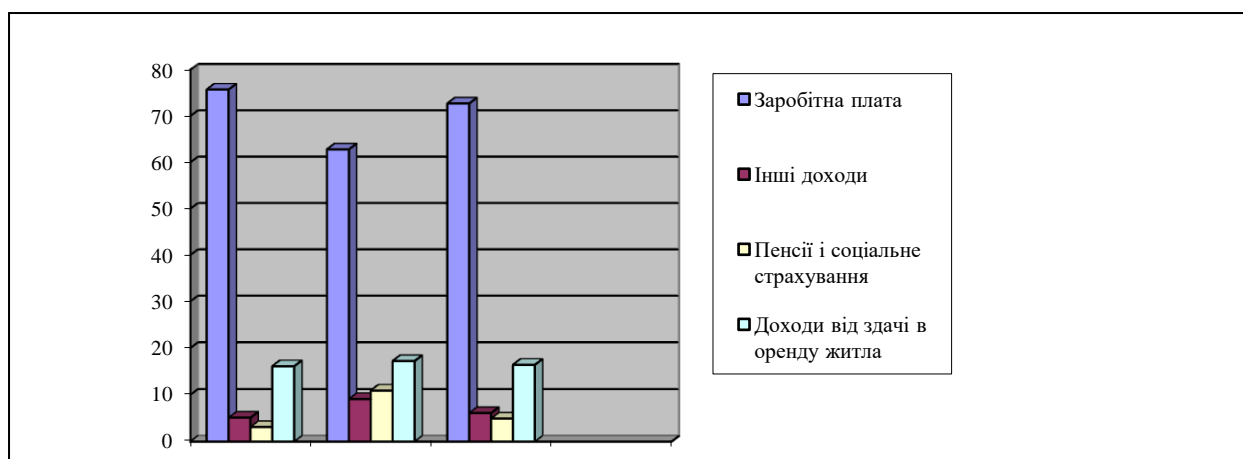

Рис. 3. Структура річного доходу домогосподарств країн Південної Африки у 2010 році*

*Складено на основі джерела [7]

Витрати домогосподарств - це фактичні затрати грошових і матеріальних ресурсів, які спрямовуються на задоволення поточних потреб домогосподарств та є необхідними для забезпечення їх життєдіяльності і розвитку. Сукупні витрати характеризують структуру використання домогосподарством сукупних ресурсів і відображають реальний поточний стан матеріального добробуту домогосподарства.

Структуру і динаміку витрат населення України подано в таблиці 3.

Таблиця 3

Структура витрат населення України у 2009-2012 рр.*

Витрати	2009 рік		2010 рік		2011 рік		2012 рік	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Придбання товарів та послуг	712679	79,4	838220	76,13	1024249	81,89	1179071	83,79
Доходи від власності (сплачені)	36496	4,06	30182	2,74	29053	2,32	28017	1,99
Поточні податки на	66028	7,35	76255	6,92	83778	6,69	95549	6,79

доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти								
Нагромадження нефінансових активів	11678	1,30	23054	2,09	30856	2,47	18525	1,32
Приріст фінансових активів	70788	7,88	133304	12,11	83069	6,64	86035	6,11
Всього	897669	100	1101015	100	1251005	100	1407197	100

* Розраховано на основі джерел [1-4]

Наведені в таблиці 3 дані свідчать про те, що в структурі витрат населення України найбільшу частку займають витрати на придбання товарів та послуг, тобто споживчі витрати (83,79% у 2012 році). Питома вага витрат на сплату податків та інших поточних трансфертів коливається в межах 7%. Частка нагромадження нефінансових активів характеризується нестійкою динамікою. Так, у 2009 році нагромадження нефінансових активів у відсотковому вираженні становило 1,30%, у 2010 році цей показник зріс до 2,09%, у 2011 році – до 2,47%. У 2012 році спостерігаємо різке падіння цього показника до рівня 2009 року – 1,32%. Питома вага приросту фінансових активів свідчить про зменшення схильності українців до заощаджень (у 2010 році цей показник становив 12,11%, а у 2012 році – зменшився до 6,11% загальної величини витрат).

Якщо ж проаналізувати структуру сукупних витрат домогосподарств України, отриману на основі обстеження умов життя цих господарств, то вона матиме такий вигляд (табл. 4):

Таблиця 4

Структура сукупних витрат домогосподарств України у 2009-2012 рр., %*

Показник	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
<i>Споживчі витрати</i>	87,8	90,0	90,2	90,9
- продукти харчування	50,0	51,6	51,3	50,2
- алкогольні напої, тютюнові вироби	3,2	3,3	3,4	3,5
- непродовольчі товари і послуги	34,6	35,1	35,5	37,2
у тому числі:				
- одяг і взуття	5,6	6,1	5,8	6,1
- комунальні платежі	9,4	9,3	9,6	9,9
- предмети домашнього вжитку	2,3	2,4	2,2	2,3
- охорона здоров'я	3,1	3,1	3,1	3,4

- транспорт	3,8	3,7	4,0	4,3
- зв'язок	2,5	2,7	2,6	2,8
- відпочинок і культура	1,8	1,8	2,0	2,0
- освіта	1,3	1,3	1,3	1,3
- ресторани та готелі	2,5	2,4	2,5	2,5
- інші товари і послуги	2,3	2,3	2,4	2,6
<i>Неспоживчі витрати</i>	<i>12,2</i>	<i>10,0</i>	<i>9,8</i>	<i>9,1</i>
Сукупні витрати	100,0	100,0	100,0	100,0

*Складено за матеріалами джерела [8]

Дані таблиці 4 свідчать про те, що левову частку сукупних витрат українці спрямовують на споживання (90,9% у 2012 році), що є прямим свідченням низької ощадно-інвестиційної активності наших співвітчизників. Причому серед споживчих витрат найбільшу питому вагу займають витрати на придбання продуктів харчування (понад 50% упродовж останніх чотирьох років, хоча у 1999 році питома вага витрат на харчування у бюджеті українських родин становила понад 85%). А згідно з класифікацією ООН, 60% витрат сімейного бюджету на харчування свідчать про рівень злиденності домашнього господарства). Для прикладу: у США цей показник становить близько 20%, у країнах Західної Європи – в середньому 25%, а в країнах, що розвиваються, – близько 60% [9, с. 345].

Окрім споживчих витрат, домашні господарства здійснюють також витрати неспоживчого характеру, які ми поділяємо на інвестиційні витрати (придбання цінних паперів, валюти, вклади до банківських установ тощо) та інші неспоживчі витрати (грошову допомогу родичам; витрати на купівлю, будівництво та капітальний ремонт житла; ведення особистого підсобного господарства; повернення взятих боргів тощо). Державний комітет статистики України до неспоживчих сукупних витрат домогосподарств зараховує витрати, пов'язані з веденням особистого підсобного господарства (купівля реманенту, насіння, палива), грошову допомогу родичам, витрати на купівлю нерухомості, будівництво та капітальний ремонт житла, на придбання акцій, сертифікатів, валюти, приріст вкладів до банківських установ, на сплату аліментів, податків та інших обов'язкових платежів, а також суми використаних заощаджень, позик та повернених домогосподарством боргів [10, с. 412].

Досвід домогосподарств Російської Федерації у контексті формування ними споживчих і неспоживчих витрат є майже ідентичним до вітчизняної практики. Так, до

основних видів витрат домогосподарств у цій країні належать (рис. 4): витрати на харчування вдома та поза домом (62%), придбання домашнього майна та побутової техніки (4%), витрати на будівництво та ремонт (3%), подарунки та безоплатні трансферти (2%), вкладення у власну справу (1%), а також витрати на одяг, взуття, транспортні витрати, комунальні послуги, відпочинок, освіту, культуру, медичне обслуговування (28%) [6].

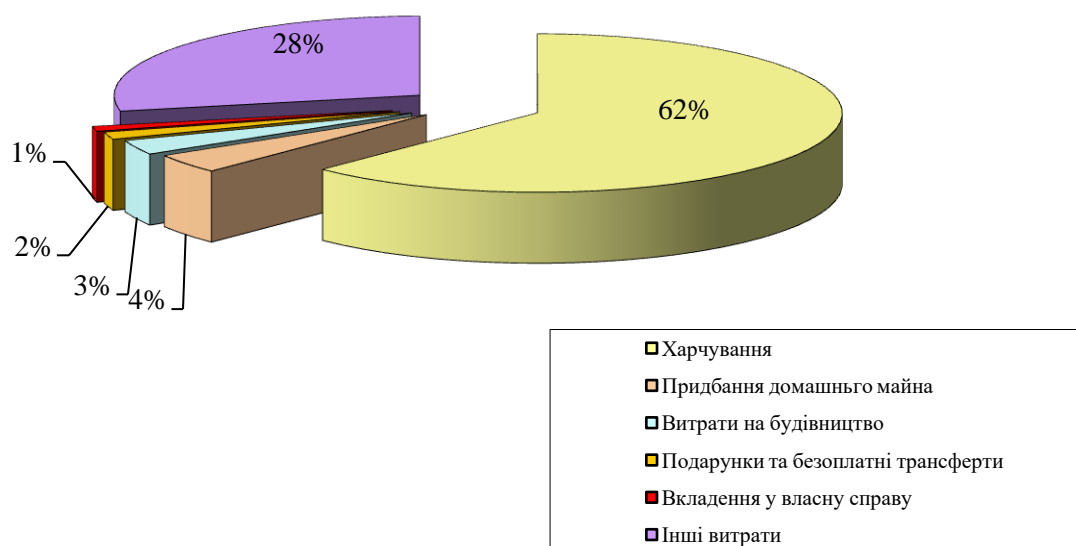

Рис. 4. Структура витрат домогосподарств у Російській Федерації у 2010 році*

* Складено на основі джерела [6]

Стосовно сукупних витрат німецьких домогосподарств необхідно зазначити, що значну частку у їх структурі становлять: витрати на сплату прибуткового податку (9,9%), індивідуальне обов'язкове відрахування на соціальне страхування (9,9%), витрати на продукти харчування (8,6%), витрати на одяг та взуття (3,1%), оренда житла та комунальні послуги (20%), побутова техніка (3,5%), охорона здоров'я (2,3%), транспортні витрати (8,9%), дозвілля, культура, розваги (7,2%), освіта (0,6%), відвідування ресторанів (2,7%), інші споживчі витрати (10,7%), заощадження (9,3%) [6].

У країнах Південної Африки структура витрат домогосподарств дещо відрізняється від структури аналогічних витрат у країнах Західної Європи. Так, витрати на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива становлять найбільшу частку в структурі витрат домогосподарств Південної Африки – 32,0%. Витрати на транспорт займають 17,0%, що є досить значним показником у структурі сукупних витрат. Витрати на різні товари та послуги, куди відносять витрати на страхування, фінансові послуги та особисті витрати, складають 14,7%. Інша велика група витрат – це витрати на їжу, напої та тютюнові вироби. Вони становлять 13,9%

загальних витрат домогосподарств. Витрати на купівлю меблів, побутової техніки та технічного обладнання складають 5,1%. Витрати на дозвілля і культуру є незначними в сукупних витратах південноафриканських домогосподарств – 3,0%, як і витрати на зв'язок, освіту та охорону здоров'я – 2,8%, 2,7% та 1,4% відповідно, що загалом є негативною тенденцією, адже свідчить про відносно низький рівень доходів громадян цих країн [7; 11].

Важливо відмітити, що між рівнем доходів і структурою витрат домогосподарств існує тісний взаємозв'язок. Ці закономірності вперше дослідив німецький статистик Е. Енгель. Він стверджував, що зі зростанням доходу частка витрат на харчування зменшується; витрати на одяг, житло, опалення й освітлення змінюються порівняно менше, несуттєво; а питома вага витрат на задоволення культурних та інших нематеріальних потреб помітно збільшується. Це означає, що потреби споживачів задовольняються від простіших (найактуальніших) до більш високих залежно від рівня доходів домашніх господарств.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши структуру доходів і витрат домогосподарств Російської Федерації, Німеччини і країн Південної Африки та порівнявши їх з вітчизняними реаліями, можемо виокремити деякі спільні риси, притаманні процесам формування фінансів домогосподарств у різних країнах світу.

Серед схожих тенденцій виділимо насамперед те, що: по-перше, лівова частка доходів домогосподарств формується в основному за рахунок заробітної плати та соціальних трансфертів; по-друге, у структурі витрат незначною є частка витрат інвестиційного характеру (заощаджень), що пов'язано із значним поширенням кредитних продуктів, доступних населенню, у результаті чого кошти, накопичені на депозитних рахунках, практично не перекривають сум, отриманих в кредит.

Головними відмінностями фінансів вітчизняних домогосподарств від фінансів домогосподарств розвинених країн є такі:

- в структурі сукупних витрат домогосподарств України домінують витрати на придбання товарів і послуг (близько 80-90%), в той час як у розвинених країнах такі витрати переважно не перевищують 25-30%;

- в Україні значно меншу питому вагу у структурі витрат займають податки, тоді як в зарубіжних країнах вони можуть сягати половини величини отриманих доходів;

- в структурі доходів вітчизняних домогосподарств доходи від власності не відіграють суттєвого значення, хоча за кордоном вони є важливим інструментом додаткового фінансового забезпечення домашніх господарств.

Таким чином, означені тенденції дають змогу сформувані окремі пропозиції, що стосуються подальшого розвитку фінансів домогосподарств в Україні:

- створення механізмів, що гарантуватимуть виведення прихованих доходів домогосподарств з тіньового сектора економіки;
- усунення диспропорцій у структурі доходів і витрат вітчизняних домогосподарств шляхом підвищення ролі доходів від підприємницької діяльності та доходів від власності, а також зменшення питомої ваги соціальних трансфертів;
- введення реальної прогресивної шкали оподаткування доходів громадян (за прикладом розвинених країн) з метою перерозподілу грошових коштів від найзаможніших до малозабезпечених верств населення;
- створення передумов для ефективної зайнятості населення;
- сприяння розвитку та просуванню фінансових продуктів і послуг для пересічних громадян з метою активного їх залучення до інвестиційних процесів.

Також одним з першочергових завдань, вирішення якого впливає на забезпечення добробуту домогосподарств, є підвищення рівня фінансової грамотності населення. Фінансовий аспект торкається майже всіх сфер життєдіяльності сучасного суспільства. Фінансова освіченість дає можливість громадянам керувати своїм матеріальним становищем. І навпаки, відсутність елементарних фінансових знань та навичок обмежує можливості людей у прийнятті правильних рішень для забезпечення власного добробуту. На мікрорівні економічні наслідки низької фінансової грамотності населення проявляються в збільшенні кількості фінансових зловживань, у нагромадженні надлишкової кредитної заборгованості, неефективному розподілі заощаджень. На макроекономічному рівні низька фінансова грамотність населення гальмує розвиток фінансових ринків, зменшує довіру до фінансових інститутів та державної політики щодо їх регулювання, створює додаткове навантаження на бюджети всіх рівнів, веде до зниження темпів економічного зростання. Неграмотність та недовіра громадян до фінансових ринків, нерозуміння контрактних відносин, фундаментальних основ фінансів також стримують розвиток підприємницької діяльності і малого бізнесу. Стабільний розвиток економіки залежить не тільки від впровадження найефективніших виробничих та фінансових технологій, але й від того, наскільки населення спроможне їх використовувати.

Насамкінець зазначимо, що вітчизняні реалії обумовлюють необхідність постійної уваги як до фундаментальних проблем теорії фінансів, так і до прикладного застосування наукових концепцій. Демографічні проблеми, розшарування

суспільства за доходами, інвестиції у людський капітал, розвиток підприємницької діяльності, об'єктивна та суб'єктивна бідність, відсутність потужного середнього класу – ось далеко не повний перелік основних проблем, вирішенню яких сприятиме ефективне функціонування та подальший розвиток фінансів домогосподарств.

Список використаних джерел

1. Доходи та витрати населення України за 2009 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Доходи та витрати населення України за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Доходи та витрати населення України за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Доходи та витрати населення України за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Структура сукупних ресурсів домогосподарств України у 2009-2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Домохозяйство в РФ и Германии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://encyclopaedia.bigru.ru/enc/>
7. Household Income and Expenditure Survey – 2009/2010. Final Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.statistics.gov.lk/hies/prereporthies2009eng.pdf>
8. Структура сукупних витрат домогосподарств України у 2009-2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Аналітична економія: макроекономіка і мікроекономіка: Навч. посіб.: У 2 кн. / За ред. С. Панчишина і П. Островерха. – 4-те вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2006. – Кн. 1: Вступ до аналітичної економії. Макроекономіка.
10. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2011 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України): Статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики, 2012. – Частина I. – 432 с.
11. Smallholder income and land distribution in Africa: implications for poverty reduction strategies [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.msu.edu/~chapotoa/Land%20Paper.pdf>